

НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ И ИГРЕ У РАЗРЕДНОЈ НАСТАВИ

Валентина Мец
Алма Токић
Валентина Миловановић

Апстракт: У настави музичке културе, народне пјесме и игре имају веома важну улогу. Оне помажу ученицима да развију осјећај за усклађене покрете и игру, као и музичке и говорне вјештине. Због своје једноставности, ритма и веселе мелодије, ове пјесме су привлачне и интересантне ученицима, што их мотивише да их усвоје и изводе. Народне пјесме и игре су такође важан начин на који се младим генерацијама преноси знање о очувању и његовању народне традиције.

Кључне ријечи: дјеца основношколског узраста, пјесма, игра, разредна настава, музичка култура

УВОД

Народне пјесме и игре представљају важан дио културне баштине, које су се током времена преносиле усменом традицијом, углавном кроз пјевање или извођење на друштвеним скуповима, церемонијама или током свакодневних активности. Овакав облик преноса омогућио је да се пјесме

прилагођавају специфичним потребама и искуствима заједнице, чиме су задржале своју актуелност и значај у животима народа.

У образовном контексту народне пјесме и игре играју кључну улогу у развоју дјете, нарочито у раном школском узрасту. Ученици учествују у активностима као што су пјевање, свирање инструмената и плесање, чиме добијају могућност да се упознају са музичким наслеђем своје културе. Кроз мелодије, које евоцирају различите емоције, као и текстове који приповједају о животним ситуацијама и вриједностима, дјеца развијају осјећај емпатије, разумијевања и повезаности са другима.

Музика се не доживљава само као умјетничка форма, већ и као средство за развој моторике и координације, социјалних вјештина, креативности, музикалности, основа музичке писмености, естетских вриједности и музичких способности те се због тога примјењују у настави кроз предмет Музичка култура.

НАРОДНА ПЈЕСМА

Народне пјесме говоре о култури далеких предака, о здрављу чланова породице, плодности земље и стоке, о славама, свадбама, о страдању, о историјским јунацима и догађајима, и о свему што представља историју једног народа. Народне пјесме садрже осјећања и расположења, љубав и бол, радост и тугу.

„Народну песму ствара анониман појединац, али најчешће не као неку у потпуности нову и оригиналну творевину, већ у складу са постојећом традицијом“ (Големовић, 1998: 7).

„Народне песме представљају својеврстан, сложен културни и уметнички феномен у коме се изразито одржава веза и узајамност између музике, реалног живота и друштвених заједница у којима музика постоји“ (Петровић, 1989: 5)

Значај и заступљеност народне пјесме у разредној настави

Преко народног стваралаштва бројне генерације ученика васпитавале су се да чувају своју културу, обичаје и идентитет. Народне пјесме код дјетета могу развити запажање, логичко закључивање, мишљење, описивање. У савременој музичкој педагогији народне пјесме изграђују естетске ставове и музички укус. При избору народних пјесама предност треба дати пјесмама које су дјеци садржајно познатије, ближе и једноставније.

Педагошким истраживањима долази се до сазнања да је примјена народне пјесме и игре најприроднији пут у почетном описмењавању ученика.

Почетна музичка настава треба и мора да се темељи на народном пјевању, баш као што се општа настава заснива на народном језику. Све друге врсте музике које су се користиле у почетним фазама наставе не би биле толико разумљиве и блиске обичним људима, јер је народна музика посебно вољена и блиска музичком осјећају наших народа. Од великог значаја би било то када би ученици схватили функционалну улогу народне пјесме и увидјели какав значај је она имала некада у народу. Ученици народне пјесме на часовима музичке културе могу изводити соло, у пару, групи или у хору.

Пјевање дјечјих пјесама најраширенији је облик музицирања дјеце раног школског узраста, који утиче на развој музичких способности: слуха, ритма, културе гласа и вјештине пјевања, али и других особина у формирању свестране дјечје личности.

Пјесма је спој поезије и музике, извор радости и знања, без обзира на то да ли је дијете слуша или пјева. Ведрост и живахност пјесме, радост и оптимизам, а мирна и тиха ствара пријатну атмосферу и топао однос према околини. Активност дјетета при пјевању доприноси већем ангажовању емоција и интелекта и има велику васпитну вриједност (Ђурковић-Пантелић, 1998: 100).

Дијете својим гласовним интелектуалним и емоционалним потенцијалом учествује у њеном настајању, уз увијек присутну креативност приликом извођења.

Ако су пјесме одабране тако да одговарају његовим психофизичким могућностима и естетским критеријумима развијаће се и јачати љубав и естетски однос према музици. Текстови пјесама обогаћују дјечји говор новим ријечима и појмовима, проширују знања и искуства о природи и околини,

утичући на развој умних способности. Улога пјесме је значајна и у стварању културних и хигијенских навика (Ђурковић-Пантелић, 1998: 100).

У настави музичке културе, избор народних пјесама и игара је од огромне важности. Избор народне пјесме и игара се прави врло пажљиво и прилагођава се дјеци, њиховом узрасту и способностима. Текстови

одабраних пјесама морају бити лако разумљиви дјеци. Ове пјесме треба да буду једноставне, али и естетски вриједне, како би се дјеца увела у свијет музике и музичке теорије на одговарајући и ефикасан начин. При избору пјесама важно је узети у обзир и психофизичке могућности дјеце, као и њихов музички потенцијал.

Приликом избора пјесме треба водити рачуна о умјетничкој и васпитној вриједности текста, као и о ритмичко-мелодијском низу. Васпитну вриједност има она пјесма чији текст упућује на правилан однос према људима, природи, стварима и свему што нас окружује. Садржај треба да је приступачан и разумљив, да је узет из подручја дјечјег знања и интересовања и да задовољава естетске критеријуме. Текст треба да је интересантан и једноставан, јер преко њега дјеца истовремено доживљавају мелодију, ритам и темпо (Ђурковић-Пантелић, 1998: 101).

Поетски садржај има велику васпитну вриједност, усмјерава мишљење, пажњу, памћење, емоције и машту дјетета, подстичући га на стваралачки рад. Добра пјесма за пјевање је она која се лако памти, има пјевну и приступачну мелодију без већих интервалских скокова, умјереног темпа и једноставног, али чврстог ритма. При избору дјечје пјесме морамо водити рачуна о просјечним музичким способностима групе и обратити пажњу на мелодију, ритам, форму, темпо и динамику (Ђурковић-Пантелић, 1998: 101).

Настава музичке културе у првом разреду се организује у оквиру предметног подручја

Ритмика, спорт, музика. Циљ је да ученици развију осјећај за ритам, слободу, љубав према традицији, да упознају традицију других народа, да емоционално доживљавају слушане композиције.

У другом разреду основне школе примјена народних пјесама има за циљ развијање позитивних ставова према традицији свога народа а и других народа, упознавање свјетске и националне културне музичке баштине.

У трећем разреду ученици знају да разликују народну од умјетничке пјесме, препознају народне инструменте (фрула, двојнице, саз, шаргија, кавал, гајде, гусле, тамбура) и народну ношњу.

У четвртном разреду народна пјесма код ученика подстиче етички и естетски развој, развија осјећај припадности и заједништва, упознају културне баштине свог и других народа.

У петом разреду, народна пјесма постаје дио шире културне и естетске едукације. Ученици се упознају са сложенијим пјесмама које укључују дубље лирске и историјске садржаје.

НОЋНА СТРАЖА

Се - ло ми је ни - ско, ма - ло, то ј'ње - го - ва ствар,
 ђ ја сам му чу - вар, — ноћ ни му стра - жар.

Ни - ко не сме при - ћи — бли - зу се - лу мом,

ту ја стра - жу чу - вам — с мо - јом жу - ти - јом.

ДЈЕВОЈАЧКО КОЛО

Allegro Народна (српска из околине Сарајева)

f До - шло пи - смо из Бо - сне да се ши - шке не но - се.

p До - шло пи - смо из Бо - сне да се ши - шке не но - се.

Ја их носим, па носим, па се њима поносим. (2×)
 Ја ћу шишке носити да ћу хљеба просити. (2×)

Народна пјесма Дјевојачко коло је карактеристична и као народна игра. Изводи се уз пјевање или инструменталну пратњу. Пјесму научити путем методског поступка.

НАРОДНЕ ИГРЕ

Примјена народних игара у образовању има за циљ развој различитих способности код ученика, као што су изражавање емоција кроз покрете, развој осјећаја за ритам и моторике. Игре утичу на физички развој дјеце, побољшавају координацију покрета и активирају тијело на позитиван начин. Поред тога, народне игре играју значајну улогу у емоционалном и социјалном развоју ученика, јер

доприносе њиховом самоизражавању и развоју личних вјештина.

Народне игре се најчешће изводе на часовима физичког васпитања, али прије него што ученици започну игру, важно је да се текст и мелодија игре науче на часовима музичке културе. Ово омогућава ученицима да боље разумију културне и музичке аспекте игре, као и да се физички изразе кроз

игру. Игре помажу ученицима да усвоје основне музичке појмове као што су савладавање основа музичке писмености, свирање на ритмичким инструментима и активно учествовање у музичким активностима.

Важно је да наставници, приликом одабира народних игара пјесама и игара, узму у обзир узраст и психофизичке способности ученика. Наставник треба да створи позитивну атмосферу која ће ученицима омогућити да се опусте и уживају у игри. Пожељно је да ученици изводе народне игре у традиционалним народним ношњама, јер то доприноси додатном разумијевању и поштовању културне традиције.

„Коло је еминентно народна игра из давнине која се још и данас изводи на селу“ (Андреис, 1963: 268). Народне игре прате инструменти, а има и оних које се играју уз пјевање, без пјевања и без музичке пратње. Стил играња народних игара важан је за географско подручје и етничку заједницу на том простору.

„Народне игре су, подједнако као и народне песме, са љубављу чуване у нашем народу и заузимају значајно место у васпитању и образовању ученика јер их уче да негују народне обичаје и своју културну традицију“ (Стојадиновић, 2014: 470).

Значај и заступљеност народне игре у разредној настави

Народне игре се изводе на часовима физичког васпитања, али прије извођења, потребно је да се текст и мелодија свих игара научи на часовима музичке културе. Игре доприносе свестраном развоју личности, доприносе естетском васпитању, посебну улогу играју у функционисању организма јер су дјеца физички активна приликом ¹извођења игара.

„Народне музичке игре су део програма кроз који ће ученици усвојити термине и појмове музичке писмености, као што су савладавање нотног писма, свирање на ритмичким и мелодијским инструментима, слушање музичких дела из наше богате традиционалне ризнице и слободно, спонтано изражавање на основу слушаних композиција“ (Стојадиновић, 2014: 470).

Наставник треба да води рачуна приликом избора игара, како би те игре биле у складу са узрастом и психофизичким могућностима ученика. Веома је

¹ Признат, прослављен, чувен, славан.

важно да наставник створи позитивну атмосферу, и од његовог труда и енергије зависи успјешност извођења игре. Пожељно би било да ученици изводе народне игре у адекватној ношњи.

У наставном плану и програму за основно васпитање и образовање музичке културе, учачава се да се више пажње посвећује народним пјесмама него народним играма. Пјесме имају доминантну улогу у развоју музичке културе ученика, док су народне игре понекад обрађене у корелацији са физичким васпитањем. Ипак, овај интегрисани приступ омогућава ученицима да на холистички начин усвоје културну и умјетничку традицију свог народа, јер игре, као и пјесме, представљају важан дио народне баштине.

Поред народних игара које су предвиђене наставним планом и програмом, наставник има слободу да одабере и додатне игре које сматра корисним и занимљивим за ученике. Овим приступом, ученици не само да уче о музичкој традицији, већ и активно учествују у извођењу народних игара, чиме се развија њихова моторика, координација и осјећај за ритам.

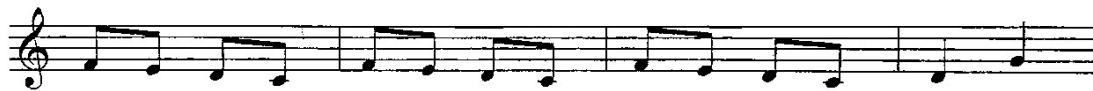
ДУЊЕ РАНКЕ

Умерено брзо

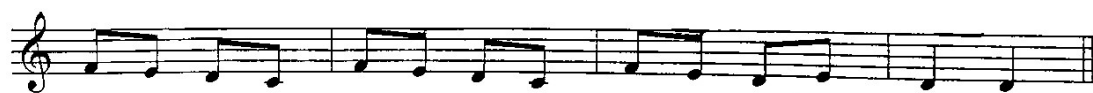
Народна песма

И - ди ку - ћи о - бу - ш се, ле - ле ду - ње ран - ке.

Ду - ње ран - ке, ду - ње ран - ке, кру - шке ка - ра - ман - ке,

ду - ње ран - ке, ду - ње ран - ке, кру - шке ка - ра - ман - ке.

*Што се ниси очешљала, леле
дуње ранке.
Иди кући очешљај се, леле дуње
ранке.
Онда дођи коло води, леле дуње
ранке.
(Рефрен после сваког стиха)*

Опис игре:

Отворено мјешовито коло уз држање за руке. Смјер кретања обрнут кретању казальке на сату. У игри су примјењени кораци са привлачењем у цјелини шеснаест тактова. Игра се живо.

Играчка цјелина

Први дио:

- 1. и 2. такт два корака десном удесно са привлачењем, 3. такт један корак лијевом улијево са привлачењем
- 4. и 5. такт само десном удесно
- Цјелина 1-4. такта повиће се још једном 5-8. такта само почев лијевом улијево.

Други дио:

- 9. и 10. такт 4 корака десном удесно са привлачењем окренувши се за 45 степени надесно у смјеру кретања.
- Последњи корак са окретањем за 90 степени налијево у нов смијер кретања.
- Цјелина 9-12. такта поновиће се још једном само почев лијевом улијево.
- Последњи корак са окретом 45 степени надесно, да би се играчи опет поставили у центар.

Поетски текстови многих пјесама дају јасне представе покрета које дјеца треба да изведу у музичкој игри. Музика постаје игра у правом смислу када дијете ужива у извођењу музике кроз ритам, покрет, пјевање или свирање на ритмичком инструменту.

*Зеџ баџи репу, а лисиџа џвеклу.
Брзо беџи зеџа, а пред њим је реџа. Вуџа није
било, у сну им се снило. Зеџа саџа спава, њеџа
боли глаџа.*

Опис игре:

Двоје дјеџе у џостимима зеџа и лисиџе џроз игру дџџаравају садрџаје пјесме:

- Једна група учениџа пјеџа пљесџањем длана о длан
- Друга група свира на ритмичџим инструментама.

Каџа се стџоре услови, ову пјесму извести у џостимима на школсџој приредби, у школсџом дворишту, са солистима, џором и дјџџјим орџестром.

Дјеџа сјеџе у полукругу да би видјели слиџе џоје представљају садрџај пјесме. Поетски текст пјесме и мелодија дају прилиџу да најприродније савладају динамиџу.

1. Гласно и тихо пјеџање (*f* и *p*),
2. Пјеџање исте пјесме у дуру и мољу (прџи стих сваџе строфе је у дуру и пјеџа се гласно, а други је у мољу и пјеџа се тихо).

Пракса је показала да су пјесме „Зеџ џопа репу“ и „Ноћна страџа“ дјеџи најомиљеније пјесме, џаџо збоџ садрџаја текста, тако и збоџ ритма и мелодије џоја је народна. Обје пјесме су са прелиџањем дура и мола и мола и дура.

У МИЛИЦЕ

*Ја је гледах, ја је гледах три године дана. Не могах јој,
не могах јој очи сагледати.
Црне очи, црне очи, ни бијело лице.*

Обрада пјесме У Милице предвиђена је за пети разред основне школе, када су савладане тонске висине од c1 до h1 путем музичке писмености засноване на народним основама. Поред богате мелодије са опсегом октаве, богатог ритма, брзог темпа, занимљивог поетског текста, ову народну пјесму ћемо укључити и примијенити као игру.

Опис игре:

- Ученици се крећу у колу, прва четири такта у десну страну, а затим четири такта у лијеву страну. На изговор текста „прекриле јој, прекриле јој“ коло се скупља, а на „румен јагодице“ поново шири. Исти поступак је и у наредна четири такта.

МУЗИЧКА КУЛТУРА У РАДУ СА ДЈЕЦОМ РАНОГ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

У раду са дјецом раног школског узраста професори разредне наставе имају сљедеће задатке:

- Његовање традиције народног пјевања;
- Упознавање и рад на композицијама домаћих и страних аутора;
- Упознавање пјеваних и говорних бројалица и кроз њихово савлађивање развијање осјећаја за ритам;
- Упознавање са дјечјим музичким инструментима, како ритмичким, тако и са мелодијским;
- Развијање музичких способности кроз пјевање пјесама по слуху и из нотног текста;
- Развијање дјечје маште кроз слушање музике и ликовно изражавање;
- Развијање способности за покрет у складу са слушном музиком;
- Упознавање карактера појединих умјетничких композиција;
- Развијање способности за музичко памћење;
- Развијање способности за заједничко вокално и инструментално музицирање;
- Развијање способности слушања свог пјевања.

„У наставном процесу ученик кроз више фаза у свом развоју и стицању образовања који се у зависности од тежине градива, од узраста, од година школовања, од мануелне способности, од постављене синхронизације схватања текста, музичког доживљаја и мануелних односа, гласовних могућности. Због тога музичка настава мора да се одвија у концентричним круговима којима се стално иде напред“ (Васиљевић, 1999: 140). За успјешно савладавање програмских садржаја у настави музичке културе потребно је потребно је начинити квалитетан спој традиционалних и савремених метода рада. Неопходно је да професор разредне наставе води рачуна о могућностима ученика, о способности схватања и разумијевања музичких садржаја.

Улога народне пјесме и игре у настави музичке културе

Најраспрострањенији облик нашег народног стваралаштва је народна пјесма. Захваљујући Стевану Ст. Мокрањцу, Миодрагу А. Васиљевићу, Влади Милошевићу, Цвјетку Рихтману и другим етномузиколозима, народна пјесма је нашла своје мјесто у музичкој настави на свим нивоима образовања.

У односу на звучне карактеристике, народно пјевање постоји као једногласно, двогласно пјевање, хетерофонија, бордун пјевање на бас и вишегласно пјевање. Свака народна пјесма представља заједницу мелодије и текста. Управо текст пјесама је, током њиховог развоја играо важну улогу. Мелодија, пратећи одређене ритмичке покрете текста, својим средствима подржава дати текст и који још више учвршћује ову везу. У коришћењу народних пјесама и игара најважнија је асоцијативност у односу на обраду одређене мелодијске или ритмичке проблематике.

Народне пјесме и игре можемо да користимо у два главна дијела за наставу музичке културе, а то су мелодика и ритам. Пјесма као музичка форма је најприкладнија у раду на развоју музичких способности ученика раног школског узраста. Пјесма је важна за дјецу као мотивација, јер је блиска и позната. Народне мелодије су, свакако, најближе народу из ког потичу и најлакше се усвајају у нижим разредима основне школе. При извођењу народних пјесама и игара, важно је да поштујемо и дидактичке принципе: од

познатог ка непознатом, принцип поступности, очигледности. Тоналне основе народне музике постављају се по систему коришћења тонова и њиховом начину увођења преко најједноставнијих народних пјесама малог амбитуса, које може да прихвате ученици раног школског узраста.

Постављање основних тонова (тзв. бијелих дирки на клавијатури), тј. поставка апсолутних висина, не треба везивати са појмом *C-dura* и мијешати са љествичним низом овог тоналитета. Основни тонови могу представљати и групе низова традиционалне музике који по хармонским основама одступају од класичног дура. Сам модел не чини методу, већ принцип заснован на феномену памћења почетног слога сваке пјесме са текстом.

У процесу музичког описмењавања приликом поставке љествица користимо народне пјесме. Пјесме које користимо у наставном процесу за поставку љествице и одређену боју тоналитета никада не транспонујемо, увијек их изводимо у оригиналном тоналитету. На тај начин тежимо да код ученика развијемо апсолутни слух. Умјесто штимова ученицима као и народним извођачима (изворних пјесама), пјесма представља штим. Народне пјесме се уче по слуху, затим исписују на табли и потом пјевају солмизацијом. Након добро научене пјесме по слуху исписују се тонови на табли од најнижег до највишег, испитује се љествица, полустепени, тетрахорди и ступњевии тј. дају се теоријска тумачења.

ЗАКЉУЧАК

Народне пјесме представљају важан елемент културног и музичког наслеђа сваког народа, јер кроз своје текстове и мелодије преносе њихова осјећања и искуства, историјске приче, обичаје и традицију. Аутори народних пјесама су анонимни, односно непознати, а пјесме се преносе са једне генерације на другу, чиме се и мијењају. Имају своје специфичности у језику, мелодији и ритму, а сам њихов текст је кратак.

Народне пјесме и игре имају огроман значај у образовању, посебно у раним фазама школовања, односно у основним школама, гдје се користе као основа за развијање слуха, гласа и музичке

писмености дјеце. Кроз њих, дјеца могу да усвоје различите вјештине као што су логичко разматрање, запажање и мишљење, као и да прошире свој рјечник и боље схвате природне појаве и друштвени живот. Ученици кроз народне пјесме развијају љубав према свом завичају и култури, уче о историји и обичајима свог народа и повезују се са идентитетом свог народа. Кроз пјесму, ученици се упознају са својим коријенима, традицијом и културном баштином, али и уче животне вриједности које су важне у њиховој заједници.

Народне пјесме и игре имају и велику васпитну улогу, јер кроз њих дјеца уче како да се односе према другим људима и свему што их окружује, емотивно се ангажују и развијају осјећај заједништва и припадности. Активности групног пјевања подстичу сарадњу, тимски рад и развој социјалних вјештина.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреис, Ј. (1963). *Музичка енциклопедија*. Загреб: Југословенски лексикографски завод.
2. Васиљевић, А. М. (1961). *Једногласни солфеђо заснован на народном певању*. Београд: Просвета.
3. Васиљевић, З. (1999). *Теорија ритма*. Универзитет уметности. Београд
4. Ђурковић-Пантелић, М. (1998). *Методика музичког васпитања дјеце предшколског узраста*. Шабац: Висока школа за образовање васпитача.
5. Мирковић-Радос, К. (1996). *Психологија музике*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
6. Петровић, Р. (1989). *Српска народна музика*. Београд: Музички институт САНУ.
7. Стојадиновић, А. (2014). *Место народне песме и игре у предмету музичка култура у разредној настави*. Годишњак, Учитељски факултет у Врању, књига V, Врање.
8. Тракиловић Д., (2002)., *Музичка култура са методиком у разредној настави*, Бијељина: Учитељски факултет у Бијељини

Folk Songs and folk Dances in Classroom Teaching

Abstract: *In music education, folk songs and folk dances play a very important role. They help students develop a sense of coordinated movement and dance, as well as musical and speech skills. Due to their simplicity, rhythm, and cheerful melody, these songs are attractive and interesting to students, motivating them to learn and perform them. Folk songs and folk dances are also an important means of passing on knowledge about preserving and nurturing folk traditions to younger generations.*

Keywords: *elementary school children, song, dance, classroom teaching, music culture*